

CZARNÓW

Majątek Czarnów powstał w połowie XIX wieku z części gruntów majątku Kąty stanowiącego własność rodziny Czarnowskich. W bezpośrednim sąsiedztwie Czarnowa, na północny zachód od zabudowań tej wsi, znajduje się wieś Kąty, z którą w I połowie XIX wieku Czarnów stanowił jedną miejscowość.

Według „katalogu zabytków” dwór w dzisiejszym Czarnowie zbudowany został dla rodziny Łączyńskich około 1822 roku¹. To klasycystyczny dwór, parterowy, nakryty dwuspadowym dachem.

Nie udało się ustalić kolejnych właścicieli Czarnowa na przestrzeni pierwszej połowy XIX wieku. Według jednej z hipotez w pierwszej połowie XIX wieku na dwóch krańcach wsi Kąty wybudowane zostały dwa dwory dla braci Czarnowskich, a później wieś podzielono na dwie odrębne posiadłości, przy czym zachodnią posiadłość nazwano Kąty, a wschodnią przybrała nazwę Czarnów.

Właścicielem pięciu rodowych folwarków Czarnowskich: Kąty, Czarnów, Miany, Przyłaski i Wojciechowizna był Ignacy Czarnowski, a po nim spadkobiercą został jego syn Zdzisław Paweł Czarnowski. Zarządzał majątkiem Czarnów w latach 1870-1918.

Około 1880 roku folwark Czarnów liczył ziemi ornej 215 mórg, pastwisk - 32 morgi, 160 mórg łąk, stawów 2 mórg, placów i nieużytków mórg 11. Posiadał 8 budynków drewnianych i 4 murowane. Folwark Czarnów w 1889 roku liczył 557 mórg ziemi.

W latach 80. XIX wieku majątek obejmował ogółem 420 mórg, w tym 215 mórg gruntów ornych, 160 mórg łąk, 32 morgi pastwisk, 11 mórg nieużytków i 2 morgi wód. W tym czasie w majątku były 4 budynki murowane i 8 drewnianych, istniały też 2 stawy.

Testamentem w 1916 roku bezpotomny Zdzisław Czarnowski folwarki Czarnów i Miany przekazał siostrzeńcowi Teodorowi Kozłowskiemu po swojej śmierci², która nastąpiła w 1918 roku. W końcu XIX liczył 397 hektarów, a w samym Czarnowie w 1925 roku zamieszkiwało 128 osób. Księga adresowa z 1928 roku nadal podaje jako właściciela Teodora Kozłowskiego, w tym czasie majątek liczył ogółem dalej 397 ha.

---

¹ *Biała karta MWKZ*, J. Kaczurba, J. Skworz 1997 r.

² Władysław Kacprzak, *Gmina Pacyna*, Skierniewice 2018

Teodor Kozłowski urodził się 9 maja 1886 roku w Dąbrówce w powiecie radomskim jako syn Antoniego Stanisława herbu Jastrzębiec (1852) i Felicji Nepomuceny z d. Czarnowskiej (1862- 1937), siostry Zdzisława Czarnowskiego. Pochodził z wielkopolskiej linii Kozłowskich, która po 1848 roku przeniosła się do Kongresówki. Uczęszczał do szkoły realnej w Warszawie. Był wychowany w duchu patriotyzmu. Za udział w strajku w 1905 roku został relegowany ze szkoły, następnie studiował w Liège (Belgia). Brał udział w wojnie z bolszewikami jako ochotnik, a ze względu na dobrą znajomość języka francuskiego został skierowany do misji francuskiej przy Wojsku Polskim. Gdy w 1918 roku odziedziczył spadek po wuju Czarnowskim, osiadł w Czarnowie. Prowadził aktywne życie obywatelskie. Był prezesem Spółki Wodnej „Słomkownianka” i aktywnym działaczem Koła Porad Sąsiedzkich.

8 czerwca 1920 roku ożenił się z Ireną Olędzką h. Rawicz (1896-1980), córką Feliksa (1869-1937), właściciela majątku Brzozów w pow. sochaczewskim i Heleny Antoniny z Racięckich z h. Pomian (1869-1928). Miał dwoje dzieci: Feliksa (1921-1998) i Irenę Helenę (1925 - 2014).

W majątku Czarnów odbudował dwór i zmeliorował grunty. Był głównym fundatorem pomnika Józefa Piłsudskiego w Pacynie, zniszczonego przez Niemców w czasie wojny. Miał dwie pasje - hodowlę koni i piękne bryczki oraz podróże. Był w Indiach, często odwiedzał Tatry. Dzieci: Feliksa (wieloletniego dyrektora PGR) i córkę Irenę (uczestniczkę powstania warszawskiego) wychował w szacunku do ziemi i Ojczyzny.

W czasopiśmie z tego okresu znalazłam tylko jeden anons:

„Komornik Sądu Grodzkiego w Gąbinie, pow. Gostynińskiego Józef Paliwoda, mający kancelarię w Gąbinie, ul. Narutowicza 25, na podstawie art. 602 KPC. podaje do publicznej wiadomości, że dnia 29 sierpnia 1939 r. w Czarnowie gm. Pacyna odbędzie się 1-sza licytacja ruchomości, należących do Teodora Kozłowskiego składających się z 7-miu koni, 8-u jałowic, 2-ch świń i powozu oszacowanych na łączną sumę zł. 2500. Ruchomości można oglądać w dniu licytacji w miejscu i czasie wyżej oznaczonym”.³

Początek II wojny światowej zastał Teodora Kozłowskiego z rodziną w Czarnowie.

---

³ *Gazeta Polska* 1939 rok

13 i 14 kwietnia 1940 roku Niemcy dokonali dużego aresztowania inteligencji polskiej i działaczy ludowych na terenie powiatu gostynińskiego. Aresztowanych kierowano do Gębina, a stamtąd do Gostynina, skąd pociągami byli przewożeni do Szczeglina i dalej do Dachau⁴.

Teodor Kozłowski został aresztowany przez Niemców 13 kwietnia 1940 roku i przewieziony na przesłuchanie do więzienia w Kutnie, następnie przetransportowany do obozu przejściowego w Szczeglinie. Ciężko chorował na serce. Na początku pobytu w obozie, za grubą okup wyjednał sobie to, że nie brał udziału w ćwiczeniach. Za to niestety przez cały czas trwania gimnastyki, musiał klęczeć na gnojowniku ze złożonymi jak do modlitwy rękoma. Przechodzący Niemcy pluli na niego i bili, wyzywając przy tym od próżniaków. 26 kwietnia wydano zarządzenie; chorych nie ma, wszyscy ćwiczą i chory Kozłowski musiał też ustawić się w szeregu. Zaledwie przebiegł jedno okrążenie, a zabrakło mu tchu i piana ukazała się na ustach. Podczas drugiego okrążenia zaczął rękoma bić w powietrze i upadł. Gestapowcy dopadli go, zaczęli bić, a innym więźniom kazali deptać po nim. Kto tego nie zrobił otrzymał solidne baty. Niemieccy żołnierze próbowali zmusić Kozłowskiego do dalszych ćwiczeń, gdy im się to nie udało, przystawili mu pistolet do skroni i zabili. Ciało Kozłowskiego leżało na placu do końca ćwiczeń⁵. Nie ustalono, gdzie zostało pochowane, prawdopodobnie z zbiorowej mogile.

Jego żona – Irena i syn Feliks pochowani zostali na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.⁶

Feliks Antoni Kozłowski, syn Teodora urodził się 16 kwietnia 1921 roku w Warszawie. Wychowywał się w majątku swego ojca we wsi Czarnów koło Pacyny. Kochał wieś i całe jego życie było z nią związane. W czasach młodości pomagał ojcu prowadzić folwark, następnie podczas wojny, kiedy to Niemcy zmusili całą jego rodzinę do opuszczenia majątku, pracował w gospodarstwach swoich kuzynów, aż do wyzwolenia Polski spod rąk okupacji hitlerowskiej. Szkołę gimnazjalną ukończył w Płocku. Pod koniec lat 60-tych studiował historię na uniwersytecie w Toruniu. Po wojnie był wierny swojej rolniczej pasji. Pracował w Państwowych Gospodarstwach Rolnych w dawnych województwach gdańskim, wrocławskim i opolskim. Piastował różne stanowiska, od inspektora rolnego poprzez kierownika i w końcu objął PGR w

---

⁴ Anna Maria Wrzesińska, *Ruch oporu ZWZ-AK w Obwodzie Gębin*, Sierpiec 2010.

⁵ *Ziemiańscy polscy XX wieku t 4*, Warszawa 1998

⁶ *Kronika DPS w Czarnowie; sejm-wielki.pl; polskiezybytki.pl, Konrad Ryszard*

zarządzanie jako dyrektor. Zawsze podnosił wydajność oraz produkcję roślinną i zwierzęcą w powierzonych mu gospodarstwach, co było ewenementem w okresie PRL (będąc kierownikiem gospodarstwa 500 ha z najsłabszymi klasami gleby w całym kombinacie, osiągał najwyższe plony). Nigdy nie należał do „partii”, mimo że na jego stanowisku było to wymagane. W 1964 roku poślubił Janinę z Czarnowskich, z którą doczekał się córki Katarzyny i syna Macieja. Feliks Kozłowski miał w życiu kilka pasji: pracę rolną i agrokulturę, historię, czytanie książek, ale najważniejsza była dla niego rodzina. Świetnie grał w brydża i szachy, lubił stawiać pasjanse oraz wyśmienicie jeździł konno. Perfekcyjnie opanował język niemiecki, dzięki któremu kilka razy „wyślizgnął się” śmierci podczas wojny. Uwielbiał spacerować na łonie przyrody i chętnie obserwował dzikie zwierzęta. Miał jedno wielkie marzenie, którego niestety nie udało mu się zrealizować. Chciał znaleźć miejsce pochówku swojego ojca Teodora, którego Niemcy aresztowali 13 kwietnia 1940 roku i wywieźli w nieznanym kierunku. Dzięki uporowi syna i pomocy lokalnych historyków udało się ustalić przebieg wydarzeń od aresztowania do chwili śmierci. Niestety, Feliks o tym już się nie dowiedział. Zmarł 19 sierpnia 1998 roku i spoczywa wraz z matką na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.⁷

Jego siostra Irena Kozłowska urodziła się 13 kwietnia 1925 roku w Czarnowie. Na początku II wojny światowej wraz z matką i bratem zmuszeni zostali do opuszczenia rodzinnego majątku. Ona i matka przeprowadziły się do Warszawy i zamieszkały razem, a jej brat Feliks zamieszkał wraz z kuzynem. Uczęszczała do szkoły żeńskiej w Warszawie. Jako nastolatka walczyła podczas powstania warszawskiego, była sanitariuszką. W powstaniu została raniona odłamkiem, który tkwił w jej ciele do końca życia. Podczas jednej z akcji, gdy siedziała wraz z dwoma mężczyznami na barykadzie – zasnęła. Gdy się obudziła obaj jej towarzysze nie żyli. Mówiła, że była szczęściarą. Otrzymała medal za odwagę – za udział w Powstaniu Warszawskim w 1944 roku.

Po zakończeniu wojny dom w Warszawie, w którym mieszkała, został odebrany jej rodzinie i musieli się wyprowadzić. Przenieśli się do Krakowa, gdzie Irena studiowała na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uzyskała tytuł magistra ekonomii, a następnie rozpoczęła pracę w banku. Podczas podróży do Belgii poprosiła o azyl i nigdy nie wróciła do Polski. Przez pewien czas mieszkała we Francji, po czym w

---

⁷ Wspomnienia Macieja Jastrzębiec Kozłowskiego, syna Teodora.

1959 roku wyemigrowała do USA. Mieszkała najpierw w Nowym Orleanie, a potem przeniosła się do San Francisco, gdzie poznała i poślubiła Jacka Poffa. Przez wiele lat mieszkali na ranchu w pobliżu Bodega Bay. Ostatnie lata życia spędziła z mężem w Petalumie. Irena mówiła w trzech językach, pisała wiersze, uwielbiała malować. Jako młoda osoba ukończyła Akademię Konną. Lubiła jazdę swoim Fordem Mustangiem i długie spacerowanie. Kochała Boga, ocean i drzewa eukaliptusowe. Irena odeszła we śnie w swoim własnym łóżku jak było jej życzeniem 15 listopada 2014 roku w Patalumie.

8

Zachowały się liczne wiersze, z których przytaczam dwa. Ukazują jej stosunek do życia i świata, który wyniosła z rodzinnego domu.

„Pray and Work	Módl się i pracuj
Work and pray	Pracuj i módl się
Always something	Zawsze coś
Every day	Każdego dnia
You ar soon	Już niedługo
20,40, 60, 89	20, 40, 60, 89
Never mind	Nieważne
Never mind	Nieważne
You still	Ty nadal
On the Planet Earth	Na planecie Ziemia
So go on	Więc idź dalej
Pray and work	Módl się i pracuj
Work and pray	Pracuj i módl się
Every day”	Każdego dnia

„This is Irene's life in her own words	Oto życie Ireny w jej własnych słowach
Long Life	Długie życie
It was Yesterday	To było wczoraj
They found me	Znaleźli mnie

---

⁸ Tamże.

under a cabbage Leaves.
it looks like tomorrow
They will put me
close to eukalyptus trees
All between is
A long dream.

Pod liśćmi kapusty.
To wygląda jak jutro
Położą mnie
W pobliży drzew eukaliptusowych
Wszystko pomiędzy jest
Długim snem.

I was a rich kid
i was a homeless girl
I slept in the mansion
I slept on some stranger door stairs

Byłam bogatym dzieckiem
Byłam bezdomną dziewczyną
Spałam w rezydencji
Spałam na schodach obcych ludzi

I was poison,
I was shot
I was not too serious
I had good luck
I had military medal

Byłam truta,
zostałam postrzelona
Nie było to zbyt poważne
Miałam szczęście
Miałam medal wojskowy

I did not read until I was nine
after awhile
I received colegge's diploma
In Europe and United States.

Nie czytałam, póki nie skończyłam 9 lat
po pewnym czasie
Otrzymałam dyplom ukończenia szkoły
W Europie i Stanach Zjednoczonych.

I worked in Banks
Hospitals, Ocean Ship Lines
Sewing Factory
Global Communication office

Pracowałam w bankach
Szpitalach, Liniach Oceanicznych
Szwalni
Biurze komunikacji lokalnej

I married Jack
I looked at bull's eyes
Took care of sheep and cows
rode pony, race horses
bikes motorcycles
jeeps, pick-ups, cars.

Wyszłam za mąż za Jacka
Patrzyłam w oczy byka
Opiekowałam się owcami i krowami
Jeździłam na kucyku, koniach wyścigowych
na rowerze, motocyklach
Jeepami, pickupami, samochodami.

I tried to write, to play tones	Próbowałam pisać, grać muzykę
to paint oil pictures	Malować obrazy olejne
And well it is the most	I cóż, to najbardziej
But is was more.	Ale było więcej.
They told me:	Powiedzieli mi:
"Variety is the spice of life"	„Różnorodność jest przyprawą życia”
I prayed a lot	Dużo się modliłam
With God help	Z Bożą pomocą
I made or slept it all” ⁹ .	Zrobiłam lub wyśniłam to wszystko.

Po wojnie grunty majątku zostały rozparcelowane, a dwór z parkiem i podwórze folwarczne przeszły na Skarb Państwa i zostały przejęte w użytkowanie przez Szpital Psychiatryczny w Gostyninie. Po wojnie w pałacu powstał Zakład dla Starców. Był przeznaczony dla samotnych dorosłych mężczyzn i kalek bez rodziny. Następnie w roku 1947 roku zakład zmienił swą nazwę na Państwowy Zakład Specjalistyczny dla Umysłowo Niedorozwiniętych Niezdolnych do Pracy, a dawnym folwarku zorganizowano Gospodarstwo Pomocnicze. Od końca lat 40 do lat 70 kilkakrotnie zmieniała się nazwa zakładu specjalnego, jednak cały czas pełnił on tę samą funkcję – domu opieki dla dorosłych. W gospodarstwie pomocniczym zatrudnieni są pensjonariusze domu opieki zdolni do pracy fizycznej.

W 1970 roku zmieniono nazwę na Państwowy Dom dla Przewlekle Chorych ze Schorzeniami Układu Nerwowego. Stopniowo zwiększano liczbę pacjentów. Chorych w 1980 roku było 80, koszty utrzymania pokrywali z własnych rent, z dopłatą Ministerstwa Zdrowia.

Kierownikami Domu Pomocy Społecznej byli:

Jan Zawistowski 1947 r. do 1958 r.

Mieczysław Węglewski 1959 r. do 1960 r.

Władysław Kurkowski 1963 r. do 1964 r.

Edward Krzepakowski 1965 r. do 1966 r.

Stanisław Krzywicki 1966 r. do 1967 r.

Bogdan Mizeracki 1967 r. do 1968 r.

---

⁹ Ze zbiorów Macieja Jastrzębiec Kozłowskiego

Apoloniusz Księżek 1969 r. do 1971 r.

Franciszek Gorben 1972 r. do 1973 r.

Stanisław Szewczyk 1973 r. do 1982 r.

Ignacy Cicholec 1982 r. do 2014 r.

Rafał Cicholec od 2014 r. do dziś.

W 1980 roku w domu opieki pracowało 42 pracowników. Niedawno obchodzono uroczyste rocznicę 70 lat powstania placówki. Obecna nazwa placówki to Powiatowy Dom Pomocy Społecznej w Czarnowie.¹⁰

Dodatkowo w Czarnowie była i jest prowadzona produkcja rolnicza na bazie dawnego folwarku. Wyhodowane warzywa i inne produkty wspomagały wyżywienie pacjentów. Budynek pałacu został w 1975 roku, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Płocku, wpisany na listę zabytków.

Zabudowa zespołu dworsko-folwarcznego (zachowana obecnie w formie reliktovej) pochodzi z XIX oraz początków XX wieku. Najstarszym obiektem jest dwór wzniesiony w 1822 roku, a w czasie późniejszym rozbudowany o skrzydło południowo zachodnie. Park założony został zapewne w I połowie XIX wieku. W obrębie podwórza znajduje się stodoła wzniesiona w 1903 roku, na co wskazuje datownik na elewacji szczytowej. Zespół dworsko-folwarczny usytuowany jest w zachodniej części wsi po obu stronach głównej drogi wiejskiej. Część rezydencjonalna – złożona z parku, dworu i sadu – obejmuje tereny po północnej stronie drogi, a część gospodarcza – na którą składa się niewielkie podwórze folwarczne – leży naprzeciw parku po południowej stronie tej drogi. Park ma kształt prostokąta, ogrodzony jest współczesnymi płotami z siatki drucianej i metalowych prętów. Układ przestrzenny parku uległ po 1945 roku pewnym przekształceniom – obecnie w jego obrębie przebiega szereg alejek i ścieżek spacerowych, między którymi założone zostały obszerne trawniki częściowo otoczone betonowymi krawężnikami, na trawnikach występują nasadzenia drzew – zwarte i soliterowe. W drzewostanie występują zarówno okazy starodrzewia, jak i młode nasadzenia. Wśród gatunków drzew przeważają kasztanowce, klony, topole, modrzewie; nielicznie występuje jawor i orzech włoski.

Dwór usytuowany został w centralnej części parku. Zbudowane zostały współczesne obiekty posadowione częściowo na starych fundamentach folwarcznych

---

¹⁰ Władysław Kacprzak, *Gmina Pacyna*, Skierniewice 2018

obiektów. W północnej części parku, na jego granicy z sadem znajdował się budynek oranżerii rozebrany po 1987 roku, na jego miejscu wznosi się nowy obiekt gospodarczy. Sad – założony na rzucie zbliżonym do kwadratu otoczony płotem z siatki drucianej, graniczy z polami uprawnymi. Brama wejściowa do sadu wiedzie z południowej strony parku. Usytuowanie sadu nie uległo zmianie od czasów powojennych. Podwórze gospodarcze położone jest równoległe do parku. Ma kształt prostokąta. Na jego teren wiodą dwie bramy wjazdowe z drogi wiejskiej usytuowane *vis a vis* wjazdów na teren parku. Podwórze otoczone jest murem kamiennym, który - przynajmniej częściowo – mógł powstać ze ścian zlikwidowanych folwarcznych budynków.¹¹

---

¹¹ *Biała karta MWKZ*, J. Kaczurba, J. Skworz 1997 r.